

Perestroika, geopolitiek en economie

Ruim veertig jaar geleden lanceerde P.H. Spaak op een forum de bekende noodkreet "nous avons peur". Hiermee vertolkte de Belgische bewindsman de heersende vrees dat de Sovjetunie, overmoedig geworden door de inkapseling van Oost-Europa, ook West-Europa zou inpalm. Immers, in Frankrijk en in Italië kon Stalin rekenen op stevig uitgebouwde communistische partijen, die omwille van hun weerstand tegen de Duitse bezetter enig charisma hadden verworven. Thans heerst de vrees dat Oost-Europa te snel liberaliseert en zich 'ideologisch' en sociaal-politiek op westerse modellen gaat richten. Historisch gezien is dit een aardverschuiving.

De vrees van Spaak werd vlug bezworen. De snelle economische heropleving en de invlechting van West-Europa in het Atlantische bondgenootschap vormden onze economieën om tot welvaartsstaten. De communistische partijen van de Beneluxlanden en van de Bondsrepubliek verloren vlugger dan verwacht hun politieke invloed. En ook in Italië en Frankrijk is de mogelijkheid dat het komt tot een dictatuur van het proletariaat al lang van de baan. Deze ideologische en politieke ontwikkelingen lieten evenwel het geopolitieke krachtenveld onverlet, met name het bestaan van twee antagonistische blokken en dus van een gesplitst Europa.

De maatschappelijke ontwikkelingen die thans in de Sovjetunie en in Oost-Europa gaan in de richting van meer markteconomie en verruiming van de politieke vrijheid, doen ook hierover vragen rijzen. De tot nu toe onwrikbare verhoudingen op geopolitiek vlak komen plots over als een achterhaald paradigma. Gorbatsjov heeft zijn Oosteuropese 'bondgenoten' reeds ideologische en politieke armslag gelaten voor de organisatie van hun samenlevingen, maar tot op heden blijven de 'staten' nog ingeblikt in het Warschaupakt. Op langere termijn is ook dit laatste niet houdbaar. Hongarije wil niet alleen zijn eigen weg gaan op ideologisch en politiek vlak, het wil ook in de interstatelijke relaties meer armslag.

De snelheid waarmee de veranderingen zich manifesteren is adembenemend. Alleen al de gedachte aan een mogelijke hereniging van de twee Duitslanden, biedt een duizelingwekkend perspectief. Het idee van generaal De Gaulle over een Europa van Spanje tot aan de Oeral wordt voor onze generatie misschien nog een realistisch project.

Deze kenteringen betekenen een ongewone uitdaging voor onze politieke verbeelding en voor het beheersvermogen van onze bewindslieden. De publieke opinie en de politici van de Westeuropese kernlanden lijken echter niet vol-

L. Baeck

doende op de kentering in Oost-Europa voorbereid. Zoals men weet, heeft deze kentering ook een economische dimensie. Een van de doelstellingen van de hervormers is de centraal geleide economieën te dynamiseren: door markt-economische prikkels, door nieuwe managementtechnieken met ruimte voor ondernemerschap en door nieuwe investeringen vanuit het Westen. De vraag naar technische bijstand en westerse managementtechnieken is misschien nog belangrijker dan de vraag naar investeringskapitaal.

Het is zeer de vraag of wij als economen beter voorbereid zijn op deze uitdaging dan de politici. Oorspronkelijk, dat wil zeggen in de klassieke traditie, was economie vooral politieke economie. Maar Max Weber beklagde zich er al in het begin van deze eeuw over dat onze wetenschap een werkterrein werd voor "Fachmensen ohne Geist". De economie heeft haar ruime kijk van vroeger verlaten en is geëvolueerd naar technische methodiek en calculus, gericht op optimalisering van middeleninzet bij gegeven (meestal beperkte) doelstellingen. Een groot deel van de problemen die in het kader van de Oosteuropese ontwikkeling onder economen rijzen, wordt vanuit deze instelling dan afgedaan als een excursie in het domein van de (onwetenschappelijke) waardeoordelen.

De grootste econoom van onze eeuw, Keynes, heeft zich in zijn *Economic consequences of the peace* wel aan een geopolitieke denkoefening met een blauwdruk voor Midden-Europa gewaagd. In politieke kringen in Frankrijk en ook in zijn eigen land werden zowel de kritiek op het Verdrag van Versailles (1919) als de gedurfd economische ideeën van de nog jonge Keynes destijds afgewimpeld als onrijpe vruchten van een avontuurlijke en germanofiele publi-

cist, die niet scheen te begrijpen dat een sterk Duitsland, met invloed in centraal-Europa, een permanent gevaar inhield. Maar had men Keynes gevolgd dan was Europa de militaire waanzin in de jaren veertig misschien bespaard gebleven.

Een tweede economische denkoefening over Oost-Europa werd geformuleerd door P. Rosenstein-Rodan. Historici van het naoorlogse economische denken weten dat deze pionier in de ontwikkelingsliteratuur, in het begin van de jaren veertig een 'big push'-plan voor Oost-Europa ontwierp, ter toepassing na de bevrijding van het Nazi-juk.... Nu Centraal-Europa bezig is zich ideologisch te bevrijden van het collectivistische avontuur kan deze aanpak een nieuwe kans worden gegeven.

Een van de delicate aspecten hierbij is evenwel dat de kentering in Oost-Europa Duitsland een lift van formaat bezorgt. Aan westerse kant zijn de Verenigde Staten niet in topconditie om een tweede Marshallplan te lanceren. Als gevolg van het betalingsbalanstekort is hun buitenlandse investeringscapaciteit enigszins gelimiteerd. Van de EG-partners maakt de Bondsrepubliek de beste kans als koploper in de economische samenwerking met Oost-Europa. Hierdoor krijgt Duitsland, mettertijd, ook een meer internationaal en geopolitiek profiel. Dit kan binnen de EG voor de nodige spanningen zorgen. De afbrokkeling van Amerika's hegemonie en de 'comeback' van de twee verliezers van 1945, is een geopolitieke verschuiving die veel creativiteit, takt en wijsheid zal vergen.

De kentering in Oost-Europa geeft voor de derde maal in deze eeuw aan Duitsland de kans om een hegemoniale rol te spelen in een zone die het al sinds de middeleeuwen als invloedzone ziet. Het overschot op de Duitse betalingsbalans verschafte het land de nodige armslag bij het leveren van kredieten en investeringen aan de kapitaalhongerige volkshuishoudingen van het Oosten. Ook voor de overige EG-partners zijn daar samenwerkingsprojecten te realiseren. Hopelijk wordt de koplopersrol van Duitsland voor hen geen doorn in het oog. Indien de kernlanden van de EG hun politieke verbeeldingskracht en hun materiële middelen in samenwerking inzetten, liggen voor ons continent ginder gans nieuwe perspectieven open. Het nadenken over de nieuwe politieke verhoudingen in Europa wordt nu wel een prioritaire opdracht, ook voor economen. Een nieuwe tak van onderzoek en beleidsformulering ligt open, met name aangaande de economische consequenties van de liberalisering in Oost-Europa.

L. Baeck